

К. Ю. САВЧЕНКО

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті розглянуто проблему розвитку комунікативного потенціалу як фахової підготовки майбутніх вчителів у вищій педагогічній школі. Розкрито сутність понять «потенціал» і «комунікативний потенціал». Показано складові комунікативного потенціалу. Він має в собі спрямовану рушійну силу людини, що виявляє свою сутність у вигляді здатності до комунікації перетворювальних змін у сфері внутрішнього світу особистості та професійної діяльності.

Ключові слова: потенціал, комунікативний потенціал, комунікація.

К. Ю. САВЧЕНКО

КОММУНИКАТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК СОСТАВНАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье рассмотрены проблему развития коммуникативного потенциала как составляющей профессиональной подготовки будущих учителей в высшей педагогической школе. Раскрыта сущность понятий «потенциал» и «коммуникативный потенциал». Показано состав коммуникативного потенциала. Он включает в себя направленную движущую силу человека, которая раскрывается в виде способности к коммуникации в сфере внутреннего мира личности и профессиональной деятельности.

Ключевые слова: потенциал, коммуникативный потенциал, коммуникация.

K. U. SAVCHENKO

THE DEVELOPMENT OF THE COMMUNICATIVE POTENTIAL AS A COMPONENT OF FUTURE TEACHER PROFESSIONALS TRAINING

In article is reviewed the problem of development of communicative potential as of the component professional training of the future teachers in the higher pedagogical school. The essence of concept "potential", "communicative potential" is discovered. It is shown the structure of communicative potential. The communicative potential includes the directed motivational power of the person that reveals in the form of ability to communicating in sphere of private world of the person and professional work.

Keywords: capacity, communication capacity, communication.

Сучасне звертання до проблем навчання іноземної мови визначається не тільки ростом міжнародних контактів, але і якісними змінами у комунікації, що забезпечують можливість взаєморозуміння. Таке спілкування можливе при наявності визначеного рівня комунікативного потенціалу й конкретних знань майбутніх фахівців з педагогічних дисциплін. Недостатня розробленість теорії та практики питання формування та розвитку комунікативного потенціалу засобами професійно-педагогічних ситуацій роз'яснюється недооцінкою ролі іноземної мови у процесі професійно-педагогічній підготовки. Поняття «комунікативний потенціал» увійшло в педагогічний тезаурус нещодавно, це такі дослідники (А. Кирдон, Р. Максимова, В. Рижов, Л. Савва). У зв'язку з цим актуалізується необхідність теоретичного обґрунтування проблеми формування комунікативного потенціалу студентів як важливого засобу становлення професіоналізму майбутнього вчителя філології. На сучасному етапі ми стикаємося з низьким рівнем мовної культури вчителя-філолога, недооцінки мови як засобу комунікації в системі «вчитель – учень», «викладач – студент».

Моделювання професійно-педагогічних ситуацій дає змогу врахувати особливості студентів, їх інтереси, розширює контекст діяльності, є ефективним засобом створення мотиву

до іншомовного діалогічного спілкування, сприяє реалізації діяльнісного підходу до навчання іноземної мови, коли в центрі уваги знаходиться студент зі своїми інтересами і потребами.

Аналіз розвитку комунікативного потенціалу у студентів педагогічних ВНЗ дало змогу виявити суперечності між потребою суспільства у фахівцях з високим рівнем розвитку комунікативного потенціалу, на основі якого вони будуть будувати стосунки в процесі навчання та недостатньою теоретичною та практичною розробленістю питань, які розкривають механізм розвитку комунікаційного потенціалу в період навчання у вищій школі; необхідністю у висококваліфікованих фахівцях та невизначеністю теоретичних основ педагогічних умов процесу формування комунікативного потенціалу; вимоги до професійних якостей майбутніх учителів та реальним рівнем підготовки їх до іншомовного спілкування.

Останнім часом можна виділити ряд філософів, соціологів, які розробляли теоретичні ідеї комунікації: М. Бітянова, А. Брудний, В. Вишняков, М. Каган, Г. Почепцов, Б. Родіонов, Л. Ситниченко та ін. Багато досліджень з проблеми комунікації здійснили психологи: К. Альбуханова-Славська, О. Бодальов, Н. Ерастов, С. Коваль, О. Леонтьєв, Б. Ломов, К. Платонов, О. Самборська, В. Семиченко та ін. Науковці розглядають різноманітні аспекти педагогічного спілкування, які сприяють підвищенню результативності навчально-виховного процесу: теоретико-методичні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування (Л. Гапоненко); глибинно-психологічні передумови оптимізації педагогічного спілкування (М. Зажирко); психологічні основи активної підготовки студентів до педагогічного спілкування (М. Тоба); готовність студентів до гуманного педагогічного спілкування (В. Зінкевічус); формування культури педагогічного спілкування (Т. Іванова); особистісних якостей педагога як суб'єкта педагогічного спілкування (А. Бодалев, Я. Коломинський); формування комунікативної активності студентів (Н. Косова).

Мета статі – розглянути проблему розвитку комунікативного потенціалу як фахової підготовки майбутніх вчителів у вищій педагогічній школі.

Відзначимо, що в межах предмета дослідження, поряд з конкретизацією сутності процесу комунікації педагога, вкрай необхідно визначитися щодо ключового поняття, яким є поняття «комунікативний потенціал».

На нашу думку, доцільно подати в логіці висвітлення суті родових відносно цікавого для нас феномену понять: «потенціал» і «комунікативний потенціал» викладача вищої школи.

Вивчення наукової літератури свідчить, що термін «потенціал» досить широко використовується в різних галузях сучасного знання. У зв'язку з цим він не має свого єдиного й однозначного визначення, оскільки залежно від конкретного погляду ту чи іншу галузь науки трактують його по-різному. Уперше цей термін як спеціальне позначення наукового об'єкта був використаний у природничо-наукових розробках з фізики. У межах предмета останньої, під потенціалом розуміють фізичну величину, що характеризує силове поле в окремій точці [3].

У наш час, як свідчить вивчення довідкових видань і словників, термін «потенціал» використовується в дещо іншому розумінні, а саме: як ступінь потужності в якомусь відношенні, або як сукупність засобів, необхідних для чогось. Аналіз літератури дав можливість визначити, що потенціал – це буття, яке має реальний зміст, що забезпечує можливість переходу в дійсність, при діяльності й активності внаслідок внутрішніх і зовнішніх умов. За своїм змістом потенціал, включає внутрішню й зовнішню детермінацію, у тому числі енергію для здійснення (здатність, діяльність), завдяки цьому можливий сам процес здійснення і переходу до завершеності (результату). В аналізі поняття «потенціал» за останні роки найбільшу активність виявляють економісти. Заперечуючи надмірно вільне трактування цього поняття в соціально-економічній літературі, Ю.Баландін, М. Скаржинський і Л.Тяжов, зокрема, загострюють увагу на тому, що категорії «робітничая сила», «трудові ресурси», «трудовий потенціал» робітника, колективу й суспільства нерідко змішуються, підмінюючи одне одного. Зазначимо, що в межах соціально-гуманітарних наук дотепер вже накопичено багато праць, безпосередньо чи побічно присвячених проблемі потенціалу. Це свідчить про всезростаючий науковий інтерес до самого феномена, а також про його багатогранність і складну структурованість. До того ж термін «потенціал» знаходить свій конкретний прояв і достатньо широке застосування на рівні статусу таких понять, як: «інтелектуальний потенціал», «кадровий потенціал», «людський потенціал», «особистісний потенціал», «освітній потенціал», «творчий

потенціал», «правовий потенціал», «ідейно-політичний потенціал», «моральний потенціал», «науковий потенціал», «науково-дослідний потенціал», «професійний потенціал» та ін.

Проте, незважаючи на це, глибокого опрацювання сутності різноманітних видів потенціалів цієї групи в сучасній літературі ми, на жаль, не знаходимо.

Оскільки термін «потенціал» у будь-якому випадку вказує на те, що ця величина піддається вимірюванню, тому що містить у собі вказівку на можливість, з одного боку, прирощення й збільшення, а з іншого, – зниження і зменшення, в найбільш розвинених країнах, вичерпавши в основному можливість технічного фактору, вчені розробили різноманітні способи виміру інтелектуального потенціалу кожного працівника. Для цього широко використовуються різні засоби, що дозволяють провести дослідження: бюджету людських ресурсів (у вигляді сукупності здібностей робітника до тих чи інших видів професійної діяльності); балансу цих здібностей (як співвідношення між поточними або перспективними потребами в конкретних людських здібностях і самими наявними здібностями); матриці (моделі) здібностей і якостей окремих працівників і всього персоналу. Поняття «потенціал» на сьогодні досить широко досліджує сучасна наука, але дуже специфічно трактується в межах предметів вивчення природних, економічних, політичних, соціальних і гуманітарних галузей знань. Первісна класифікація реальних потенціалів, проведена вченими в межах соціально-гуманітарних наук, дозволяє виокремити дві лінії їх вивчення – потенціал суспільства взагалі або його окремих фундаментальних сфер, потенціал конкретних соціальних суб'єктів – особистостей, професійних груп, інших спільнот.

Потенціал правомірно диференціювати залежно від родових видів людської діяльності, які визначають його видову різноманітність у конкретних формах (інтелектуального, комунікативного, наукового та інших потенціалів). Ті види потенціалів, які входять до розряду потенціалу суспільства загалом, більш широкі за кількістю складових, що входять до кожного з них, оскільки містять не тільки об'єктивні, але й суб'єктивні показники, не тільки матеріальні, але й духовні ознаки. Потенціали, представлені у формі конкретних соціальних суб'єктів навпаки обмежуються рамками тільки лише суб'єктивного, тому вони входять до потенціалу більш загального порядку – суспільного потенціалу.

До найбільш суттєвих принципово важливих характеристик комунікативного потенціалу вчителя потрібно також віднести його динамічність, тобто здатність змінюватися, його адекватність цілям і задача навчально-виховного процесу, його необхідність в реалізації в будь-яких проявах: від самосвідомості до практичних дій.

Мамчур І. А. під комунікативним потенціалом майбутнього вчителя іноземної мови розуміє комунікативні якості, комунікативні знання, вміння і навички, потребу у спілкуванні, мотивацію спілкування, перцептивно-рефлексивні, емоційно-емпатійні та інтелектуально-рефлексивні можливості, комунікативна готовність до навчальної діяльності [2].

Для формування комунікативного потенціалу майбутнього вчителя іноземних мов ефективними, на нашу думку, можуть стати впровадження педагогічних ситуацій. Стимулювання навчання студентів іншомовної діяльності в межах ситуацій професійного спілкування, що дало змогу активізувати їх інтелектуальну діяльність та створити позитивний психологічний клімат під час навчання професійно орієнтованого аспекту іншомовної комунікації.

Керування іншомовної мовленнєвої діяльності студентів на основі моделювання ситуацій професійного спілкування. З огляду на це ми в своїй роботі передбачали побудувати поетапну стратегію стимулювання іншомовної професійної комунікації студентів. У ній вирізняються такі основні етапи:

Підготовчий етап – припускає створення оптимальних умов для стимулювання іншомовного професійно орієнтованого спілкування студентів, що виявляється як у формуванні потреби до висловлювання, так і у створенні ситуації спілкування іноземною мовою.

Етап стимулювання іншомовної комунікативної діяльності студентів. Розглядаючи процес стимулювання іншомовної мовленнєвої діяльності на цьому етапі, необхідно відзначити, що центральне місце в ньому займає залучення студентів до активної мовленнєвої діяльності.

Заключним етапом стимулювання навчальної діяльності студентів у межах процесу навчання іншомовного професійного спілкування є підведення підсумків роботи.

У своєму дослідженні ми використовували ігрові вправи, вони мають великий методичний потенціал: вони забезпечують мотивацію навчальної діяльності, створюють емоційну та позитивну атмосферу навчання, сприятливі умови для колективної взаємодії під час виконання ігрових та навчальних завдань. На заняттях – музикальна вітальня, заняттях-бесідах, ділових, рольових ігор важливу роль приділялася формуванню уміння поставити запитання етичного спрямування й дати на нього відповідь у процесі діалогічного режиму роботи. Студенти факультету іноземних мов були неуважними, більш стриманими, частіше допускали мовленнєві помилки ніж студенти філологічного факультету (українська мова, спеціалізація англійська мова). Ігрові вправи моделюють педагогічні ситуації які можуть виникати в педагогічній діяльності. Було розроблено загальну класифікацію ігрових вправ на основі ієрархії з восьми обґрунтованих критеріїв. Ці критерії класифікуються: 1) за метою-ігрові вправи для формування мовленнєвих навичок (лексичних, граматичних, слуховимовних, вимовних, орфографічних, графічних) та ігрові вправи для розвитку мовленнєвих умінь (аудіювання, говоріння в монологічній/діалогічній формі, читання, письма, перекладу); 2) за рівнем комунікативності - комунікативні ігрові вправи, умовно-комунікативні ігрові вправи та не комунікативні ігрові вправи; 3) за спрямованістю навчальної дії та отримання або видачу інформації – рецептивні ігрові вправи, репродуктивні ігрові вправи та продуктивні ігрові вправи; 4) за ступенем керування діями учасників – ігрові вправи з повним керуванням, ігрові вправи з частковим керуванням та ігрові вправи з мінімальним керуванням; 5) за наявністю рольового компонента – ігрові вправи з рольовим компонентом та ігрові вправи без рольового компонента; 6) за наявністю елемента змагання (на особисту/командну першість) та ігрові вправи без елемента змагання ; 7) з урахуванням рухливості - рухливі та статичні ігрові вправи; 8) за використанням предметів – ігрові вправи з предметами та ігрові вправи без предметів [1].

Комунікативний потенціал містить в собі спрямовану рушійну силу людини, що виявляє свою сутність у вигляді здатності до комунікації перетворюючих змін у сфері внутрішнього світу особистості та професійної діяльності.

Використання на заняттях моделювання ситуацій в ігровій формі з забезпечує розвиток комунікативного потенціалу студентів як одного з вирішальних факторів підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі. Педагогічні ситуації, що використовуються систематично, сприяють моделюванню умов реального спілкування у процесі навчання, що відповідно веде до посилення мотивації щодо вивчення іноземної мови. Ігрові ситуації з рольовим компонентом сприяють посиленню мотивації участі студентів в іншомовному спілкуванні на заняттях та розвитку комунікативного потенціалу.

Комунікативний потенціал – це сукупність можливостей, засобів які можуть бути використані для рішення педагогічної задачі та сприяють ефективному досягненню мети. Відокремлюються такі складові як глибина потенціалу, міцність та перспективність. З позиції особистості вчителя в комунікативний потенціал ми вкладаємо такі складові: знання, вміння, здібності та особистісні якості майбутнього вчителя, це на нашу думку сприяє само актуалізації особистості та здатності до педагогічної діяльності.

Подальшу свою роботу ми вбачаємо у розробці спеціально спланованих педагогічних ситуацій які сприяють розвитку комунікативного потенціалу майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бим И. Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы// Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 18-21.
2. Мамчур І. А. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів як психологічна проблема // Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. – Рівне, 2004. – № 3. – С. 97–99.
3. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 1600 с.
4. Сура Н. А. Комунікативна спрямованість процесу навчання професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою (практичний аспект) // Теоретичні і прикладні проблеми психології та педагогіки: Зб. наук. праць / ред. кол. В. В. Третьяченко. – Луганськ. – 2002. – № 2(4). – С. 215–219.